

ЦИЈЕНА:

За Црну Гору на годину 6
коруна, на по године 4 круне.
За Аустро-Угарску, Босну и
Херцеговину на годину 12 кр.
на по године 6 круна.
За све остале земље годишње
20 франака у злату, на по го-
дине 10 франака у злату.
Претплата се прима само у
годишњим и полугод. роковима.
Поједини број 20 пара.

ГЛАС ЦРНОГОРЦА

ЛИСТ ЗА ПОЛИТИКУ И КЊИЖЕВНОСТ

Власник: Државна Штампарија

Издаје суботом

Одговорни уредник: Филип Јерговић.

Претплата се шаље пошта-
ском упућеном, само у несо-
редно администрацији „Гласа
Црногорца“ из Цетиња, а коме
је наручије, г. Вељку Рамада-
новићу, К. Ц. агенту у Хотор
Донен се шаље Уредништву.
Губојски се не вријажу.
За огласе плаћа се: за сва-
ку ријеч или за број од пет
цафара по 4 пара за црна
пут, а за сваки даљи пут по
2 пара.

ЈАВНА РАСПРАВА

Данас, у 8 сати прије подне, отпочело је на Цетињу суђење окривљеника по дјелу намјераваног атентата бомбама на чланове узвишеног Владалачког Дома и преврата у сврху рушења постојећег стања у Црној Гори. Оптуженима суди Нарочити Суд, састављен из чланова Државног Савјета, Великога Суда, председника Обласних Судова, од којих су присутни: Лабуд Гојнић, председник, Марко Ђукановић, Медо Лукачевић, Мило Дожић, Ристо Поповић, Јанко Милић, Андрија Рађеновић, Шћепо Мартиновић, Јокан Ивановић. За државне тужиоце одређени су г.г. Павле Вујисић и Јанко Дрљевић, који су у исто вријеме били и ишљедни судије по овом дјелу.

Браниоци су оптуженима: г. *Јанко Сисојевић* за Марка В. Ђулафића, Илију М. Ђулафића, Николу Т. Мартиновића, Петра Новаковића, Вујадина О. Вујачића и Милутуна Р. Миличковића; г. *Јован Хајдуквић* за Милисава Љепаву, Михаила и Душана Ђоновиће, Мирка Беговића, Спасоја Пилетића и Мијата М. Ђулафића; г. *Љубо Бакић* за Стевана Рајковића, Васа Ђулафића, Николу А. Даковића, Милоша Ивановића, Андрију Пантовића и Петра Ђ. Церовића; г. *Др-а Душан Магановић* за Блажа Ђукановића, Јована Мијовића—Баила, Крста А. Миловића, Владимира Дамјановића, Марка Даковића и Др. Милована Марушића; г. *Саво Церовић* за Михаила Јовановића, Блажа Радифковића, Николу П. Стругара, Саву А. Даковића и Михаила Ивановића; г. *Милош Марковић* за Тодора Божовића, Јова Лазаревића, Јована Кажича, Јована Томашевића и Глигорија Вукчевића; г. *Перко Марковић* за Акима Даковића, Милосава Раичевића, Радоњу Поповића и Лазара Дамјановића; г. *Петар Пламенац* за Андрију Радовића, Баја Гардашевића, Саву Ђурашковића, Милију Павићевића и Јована Ђоновића; г. *Крсто Јаблан* за Ђорђију Р. Контића и Гаврила Церовића; г. *Милован Бошковић* за Лазара Божовића, Љуба Павића, Пера Врбицу и Сима Шобајића; г. *Владимир Пејовић* за Ђура К. Војводића; и г. *Томо Милошевић* за Митра Вукчевића и Митра Ђуровића.

Оптужено је у све 52 лица, од којих су 31 присутни а 21 налазе се у иностранству. Од ових потоњих данас се је из иностранства повратио и пријавио суду само Андрија Радовић.

Пошто су оптужени стражарно доведени у суд, председник суда, г. Л. Гојнић, саопштио им је ријешење, којим су стављени под суд, па је по томе државни тужилац, г. П. Вуисић, прочитао оптужбу, која овако гласи:

КЊ. СУДУ

за суђење анархистичких злочина

ЦЕТИЊЕ

Славни Суде!

Познато је, да почетак уставног и парламентарног живота мање више код свих народа преживљује „дјетиње болести“, које остављају за собом чешће врло осјетљивих трагова у даљем развиту државног живота.

И несумњиво је редовито потребан велики квантум државничке мудрости, да се у тако осјетљивим почетцима сачува држава од ерупција, које без разборитих превенција могу бити не само кобне по културну, економску, просвјетну и политичку будућност народа, него довести у питање и саму егзистенцију државе. Несумњиво је, да, чешће разуздана теорија — ма како била по својој конструкцији савршена и формално — логички коректна — пресађена у свом крајњем резултату на територију културно заостале државе, чија се политичка организација темељи на племенском принципу, без разборите увиђавности нужно доводи до политичких експлозија, за којима онајчешће остају у рушевинама, у праху и пепелу резултати напора и крваве борбе читавих генерација. Да, почетком уставног и парламентарног живота сваки се народ поставља у положај полагања испита политичке зрелости, па смо у такав положај постављени и ми мудрошћу и државничким генијем Узвишеног нам Суверена Њ. Кр. Височанства Књаза Господара.

И док је сваки родољубиви Србин морао гледати у Уставу, услову новог, савременог живота, подлогу срећније и славније будућности Пријестолу, народа и Домовине, дотле је несумњиво сваки познавалац уставне и парламентарне историје других народа био спреман на екцесе, који ће скретати из колотечине уставно и парламентарно дозвољеног. Али, да ће се наћи изрода, који ће бити спремни уништити Пријесто, чије су традиције не само нераздрживо испреплијетане са историјом Црне Горе, него и излазна тачка њених најсвјетлијих момената, није се могао нико надати.

Да ће се наћи измета, који ће бити спремни дићи руку на оно, што је сваком Црногорцу свето, на славом наше прошлости, тековинама садашњости и солидним темељима срећније будућности освештану лојалност црногорског народа према Узвишеном Пријестолу,

није могао ни најумнији предвиђати. Па ипак пред нама стоји — Промислом Свевишњег осуђењени — паклени план и с њим морамо рачунати. Са ужасом стојимо пред фактом и с болом у души констатујемо, да је одвратна основа изграђена на територији братске нам Краљевине.

Славни Суде!

Српски народ још увијек стоји пред неријешеним националним питањем и свако поткопавање наше снаге ма у ком правцу, свако стварање забуне у нашим радовима значи спречавање правилног и праведног ријешења тога питања, значи уништавање услова наше народне будућности. Само народи политички уједињени и културно снажни имају времена за социјално-политичке експерименте; али код нас је и најмања брзоплетост у том правцу негација наших народних идеала, атентат на нашу завјетну мисао. Далеко је од нас и помисао, ма и за часак поставити се на становниште негације грађанско-правне сфере и политичких права појединаца у смислу модерне државно-правне науке, али баш за то сматрамо народним издајством дизање руку на Човјека, чије су традиције наш понос, чији је рад наша снага, а државничка мудрост и пјесничком сентименталношћу протакни родољубиви гениј извор наших нада у бољу будућност. Јест, у данима племенске несрећености, националне потиштености, крлтурне и економске заосталости, доћи на помисао рушења Пријестолу, у којем је концертисана наша међународна вриједност и услови наше унутрашње срећености и напретка, може само поквареност, болесна амбиција и плаћеништво.

Али и без обзира на кобне политичке последице, које би неминуно наступиле, да је — не дај Боже — успио издајнички план, није могао нико, ко познаје провербијалну вјерност црногорску према узвишеном Пријестолу, ни у сну помислити, да ће Црногорка родити и млијеком својих напаћених груди одхранити одроде; па ипак стојимо пред страховитом јавом и с њом морамо рачунати.

Славни Суде!

Дана 22. окт. 1907 г. Стеван Рајковић, штампарски радник, доцнио је бомбе на Цетиње. 23. окт. ухваћен је од полиције и затворен. Кашње је ухваћен у Васојевићима, на турској граници, Васо Ђулафић с бомбама, које је као и Рајковић донио из Биограда. Проведеним ишљеђењем констатовано је, да су Рајковић и Ђулафић чланови завјереничког комплота створеног у сврху преврата у Црној Гори, т. ј. противу Њ. Кр. Височанства Књаза Господара, чланова Владалачког Дома и постојећег Устава, као и ниже наведене особе, противу којих у смислу чл. 5. „Закона о устројству суда за суђење анархистичких злочина“ подносимо доље потписани томе суду сљедећу

ОПТУЖБУ

противу:

1. **Стевана Рајковића**, старог 24 г., родом из Косијера у Ријечкој нахији, вјере православне, по занимању типографа;

2. **Васа Ђулафића**, старог 56 г., родом из Полимља у Васојевићима, вјере православне, бив. племенског капетана и народног посланика; и

3. **Ђура Војводића**, старог 24 г., родом из Грађана у Ријечкој Нахији, правника треће године на биоградском универзитету, као ауткуалним учесницима у дјелу откривене завјере 23. окт. 1907. год. на Цетињу противу Његовог Краљевског Височанства Књаза Господара, Чланова владајућег Дома и постојећег Устава у Књажевину Црној Гори.

Даље противу:

4. **Марка Васова Ђулафића**, старог 21 г., родом из Полимља у Васојевићима, вјере православне, по занимању тежака;

5. **Мијата Милина Ђулафића**, старог 48 г., родом из Полимља у Васојевићима, по занимању тежака;

6. **Илије Миљанова Ђулафића**, старог 27 г., родом из Полимља у Васојевићима, по занимању тежака;

7. **Андрије Пантовића**, старог 35 г., родом из Полице у Васојевићима, вјере православне, по занимању тежака;

8. **Милосава Раичевића**, старог 32 г., родом из Трпче у Васојевићима, вјере православне, бив. вршиоца дужности председника Обласног Суда у Бару;

9. **Ђорђеи Контића**, старог 16 г., родом из Пјешиваца, вјере православне, ђака IV. разреда гимназије цетињске;

10. **Душана Ђоновића**, старог 18 г., родом из Брчела у Црњици, вјере православне, ђака V. разр. гимназије цетињске;

11. **Михаила Ђоновића**, старог 19 г., родом из Брчела у Црмници, вјере православне, ђака V. разреда гимназије цетињске;

12. **Милисав Јепаве**, старог 18 г., родом из Цетиња, вјере православне, ђака VI. разреда гимназије цетињске;

13. **Мирка Беговића**, старог 18 г., родом из Загарча у Катунској Нахији, вјере православне, ђака VI. разр. гимназије цетињске;

14. **Милоша Ивановића**, старог 30 г., родом из Цетиња, вјере православне, вршиоца дужности секретара Гл. Држ. Контроле;

15. **Блажа Радифковића**, старог 22 г., родом из Цетиња, вјере православне, типографа;

16. **Михаила Јовановића**, старог 33 г., родом из Цетиња, вјере православне, гостионичара;

17. **Николе Акимова Даковића**, старог 34 г., родом из Грахова, вјере православне, трговца;

18. **Акима Даковића**, старог 65 год., родом из Грахова, вјере православне, капетана у пензији;

19. **Крста А. Миловића**, старог 30 г., родом из Грахова, вјере православне, тежака;

20. **Сава А. Даковића**, старог 44 г., родом из Никшића, вјере православне, тежака;

21. **Блажа Ђукановић**, старог 22 г. родом из Никшића, вјере православне бив. официра;

22. **Петра Церовића**, старог 24 г. родом из Никшића, вјере православне, тежака;

23. **Јована П. Миловића—Баила**, старог 50 г. родом из Грахова, тежака;

24. **Гаврила Церовића**, старог 31 г. родом из Дробњака, вјере православне, бив. вршиоца дужности председника обл. суда;

25. **Митра Ђуровића**, старог 37 г. родом из Црмнице, вјере православне, правозаступника;

26. **Спасоја Пилетића**, старог 32 г. родом из Пипера, вјере православне, бив. секретара Министарства Правде;

27. **Михаила Ивановића**, старог 34 г. родом из Куча, вјере православне, бив. вршиоца дужности члана Великог Суда;

28. **Митра Вукчевића**, старог 38 г. родом из Љешанске Нахије, вјере православне, члана обласног суда у пензији.

29. **Д-ра Милована Марушића**, старог 50 г. родом из Бјелопавлића, вјере православне, љечника;

30. **Владимира Дамјановића**, старог 18 г. родом из Бјелопавлића, вјере православне, ђака V. разреда гимназије биоградске; и

31. **Николе П. Стругара**, старог 37 г. родом из Додоша у Ријечкој Нахији, вјере православне, тежака, — као саучесницима, помагачима, респективе интелектуалним зачетницима у дјелу наведене завјере.

Околности, које војују против Рајковића по његовом признању:

1. **Стеван Рајковић**, одпуштен из државне штампарије, као бунтовник, ријешењем Министра финансија од 24. августа 1907. г., ступа у преговоре са Андријом Радовићем, који га, повисивши му плату, прима у никшићску штампарију, гдје је штампан орган „народне странке“ — „Народна Мисао“. По престанку њеном враћа се на Цетиње у друштво с доктором Марушићем од Д. Града до Подгорице, упуштајући се с њим, како Рајковић тврди, у пертрактирање политичко-страначких прилика.

На Цетињу 16. септ. 1907. г., дакле непосредно по свом доласку, одржава конференцију у кафани Михаила Јовановића са Андријом Радовићем и Јовом Лазаревићем. По савјету г. Андрије Радовића остаје на Цетињу до 27. септ. 1907. г. У том времену склапа ближе пријатељство са: Марком Даковићем, Петром Новаковићем, Милијом Павићевићем, Јованом Ђоновићем, који мало кашње — два дана прије Рајковића — полази за Србију, те с Блажом Ђукановићем и Милошем Ивановићем.

27. септ. 1907. пошао је Рајковић пут Котора са Јованом Лазаревићем, у намјери — бар како он тврди — да тражи мјесто у Глини у Хрватској.

По жељи Марка Даковића свраћа у Рисан заједно са Јовом Лазаревићем, бајаги да испоручи Даковићев поздрав трговцу Ковачевићу — рођаку Даковићеву. Из Рисна се враћају, Рајковић и Лазаревић, у Котор и ноће код ујака Рајковићеве мајке, Ника Вуксановића, у Шкаљарима, код којег Рајковић кашње, при повратку из Биограда, оставља бомбе.

29. септ. Лазаревић се враћа за Цетиње, а Рајковић остаје у Котору, камо долази Марко Даковић, Петар Новаковић и Милија Павићевић, са којим одржавају конференцију, послје које истога дана Рајковић одлази директно за Биоград, и не свраћајући у Глину, камо је — по његовом тврђењу — кренуо с Цетиња.

Стигавши у Биоград 2. октобра 1907. год., састаје се истога дана с Тодором Божовићем, реферишући му — бар по његовом исказу — о политичким приликама у Црној Гори.

4. октобра 1907. год. — вјероватно на иницијативи Тодора Божовића — одржава састанак у хотелу „Балкан“ са: Симом Шобајићем, Пером Врбицом, Љубом Павићем, Тодором Божовићем, Милутином Томићем, Јованом Ђоновићем и Васом Ђулафићем.

Након детаљнијег пертрактирања политичких прилика у Црној Гори рече Симо Шобајић: „Мене је Књаз Никола на смрт осудио али и ја сам њега;“ на што додаде Љубо Павић, кучнувши се по грудима: „широке су ове прси, има гдје таче ударити“. Мимогред буди већ на овом мјесту истакнуто, да је са ове двије реченице несумњиво фиксиран правац закључака конференције. 9. окт. 1907. г. Рајковић се састаје у књаз Михаиловој улици са Симом Шобајићем, који му нарочито препоручује непоколебљивост у извађању намјерене му улоге, и саопштава му, да је стигао из Котора Петар Новаковић од Марка Даковића, па да треба да се на вече састану у хотелу „Балкан“. На вече је у истини одржана конференција у поменутом хотелу, којој су присуствовали: Петар Новаковић, Симо Шобајић, Тодор Божовић, Перо Врбица и Стеван Рајковић. На иницијативу Новаковићеву сјутра дан, 10. окт., поново се одржала конференција у поменутом хотелу, којој присуствују: Т. Божовић, Перо Врбица, П. Новаковић и Стеван Рајковић, на којој Новаковић, између оста-

лог, изнаша резултате акције с бомбама у ружичастим бојама, акцентирајући нарочито улогу Стевана Рајковића.

11. октобра поново се састаје Рајковић са Божовићем и Новаковићем пред хотелом „Балкан“, који му рекоше, да се већ тога дана крене са Јованом Ђоновићем са бомбама за Груж, гдје ће се побринуту и за станове осталих. Новаковић му уједно даје два динара, да купи платна и направи кесе за бомбе, што овај и чини.

Истога дана, на поновном састанку, Јован Ђоновић, Васо Ђулавић, С. Рајковић, Т. Божовић и Новаковић закључују, да Ђоновић и Рајковић не иду заједно те вечери — како је прије ријешено — него сам Ј. Ђоновић. Кашње им приступи и Ђуро Војводић, којему је Рајковић — по исказу Војводићеву — рекао, да је у Црној Гори револуција. Раздвојивши се уз нужну дискрецију, Т. Божовић даде знак Рајковићу и Ђулафићу да пођу за њим, што ови и учинише. Узгред им рече Т. Божовић: „ово је баш све нешто косовски, та ево и моја улица зове се косовска“. Дошавши у Божовићев стан, Божовић наложи млађему брату да иде из собе и да не долази бар за по сата.

Затвори врата, спусти завјесе на прозорима и извади испод кревета један куфер, из куфера један кашетић, из њега бомбу на којој им показа како се употребљује.

Затим, истакнувши В. Ђулафића као пријатеља омладине и напредна човјека, ставља му у изглед славу и споменике, само ако ствар у Васојевићима добро изведе. Божовић им том приликом прича, како су ступили у везу са руским анархистима због оскудице у новцу, те ће кроз који дан добити и другу врсту бомба, које се пале помоћу пада. Те ће бомбе носити он, Божовић, и другови му, јер при употреби истих мора се особита пажња употребити.

Уједно им истиче, да сама капара за бомбе изнаша 20,000 динара, те да су до њих дошли само помоћу великих пријатеља. По том су Рајковић и Ђулафић пошли. 12. октобра прије подне састају се у хотелу „Балкан“: Рајковић, Ђулафић, Божовић, Новаковић и Перо Врбица. Ђулафић им се пожали, да нема куфера за бомбе, на што му је Божовић дао један наполеон, и онда су пошли Рајковић и Ђулафић и купили куфер за 6 динара. По подне истога дана опет се састају у хотелу „Балкан“, одакле Божовић са Рајковићем одлази у свој стан и предаје му 5 комада великих бомба, стављених у једну кесу, коју му прилаше испод прслука, и новац за путни трошак 1½ наполеон и 17 динара у сребру, рекавши му, да ће му доста бити до Гружа, гдје ће наћи Јована Ђоновића, а сигурно и Марка Даковића. При састанку упозори га, да се добро чува аустријске полиције. Ако би га пак ухватила, нека рече, да га је послао с Цетиња Јанко Вукотић на извјесно мјесто у Биоград, и да он не зна шта је то. Уједно му нагласи, да их не изда, јер се издајство казни смрћу, и да рече Даковићу, нека чини сходне припреме, јер ће и они доћи за који дан. Рајковић изашавши из стана Божовићева срио се на путу с Ђулафићем и рече му: „ја пођох чика Васо“, на што Васо одговори, да ће и он у 8 сати у вече, јер је прије било ријешено, да ће Васо остале бомбе носити у Васојевиће.

Истога дана, т. ј. 12. октобра, у 4 сата по подне, кренуо је Рајковић из Биограда преко Земуна, Босанског Брода, Сарајева и Мостара за Груж, камо је стигао 14. окт. у 9½ сати у вече, гдје је нашао: Јована Ђоновића, Марка Даковића и Радоњу Поповића, и једнога Рајковићу непознатог, а за којег се дознало из записника Ива Перовића, да се зове Марко Шпадијер. На запиткивање Даковићево Рајковић је са неповјерењем бацио поглед на Радоњу Поповића и Шпадијера, на што му Даковић рече: „мож слободно говорити, јер су то наши људи“. Рајковић им тада укратко испоручи поруку Т. Божовића. У Гружу су и ноћили. У јутру на састанку закључе, да тога дана, т. ј. 15. окт. пођу Рајковић и Даковић у Нови, у сврху да би бомбе гдје на сигурном мјесту смјестили; уједно да нађу zgodно мјесто близу Новог или Рисна за одржање скупа; а Ј. Ђоновић и Р. Поповић, да остану у Гружу и дочекају остале, који буду из Биограда долазили. Даковић се журио и због тога, да јави присталицама у Црној Гори, да на дан избора сложено устану на оружје. До Дубровника, гдје су и ручали, пратили су Рајковића и Даковића Ђоновић и Поповић. Даковић је ту између осталог нагласио, да је врјеме кратко за припреме, али и ако прођу избори на миру, Скупштина неће рјешавати. Дан устанка, рече Даковић, одредиће се на општем састанку. Из Дубровника врате се Ђоновић и Поповић у Груж, а Даковић и Рајковић продуже пут. У путу од Дубровника до Цавтата открива Даковић Рајковићу револуциони план, установљен на Цетињу, на „Романовој Ливади“ у очи његова поласка по њему и деветорици његових пријатеља. Према томе плану је ријешено, да сваки иде у своје племе, прикупи што више присталица и у zgodном часу дигне се устанак, т. ј. ако би чули за устанак ма на ком крају државе, да сви устану на оружје. У противном случају да чекају док им се јави од Даковића и другова му, који се налазе ван границе.

Даковић ће подићи Грахово, а са њиме ће и Петар Новаковић. Ј. Ђоновић ће у Црмницу, а остали који дођу распоредиће се према приликама.

Ђулафић ће дићи Васојевиће, кренути према Подгорици. Њему ће се придружити Михаило Ивановић са Кучима. Њима ће бити дужност, као и свима осталима, поубијати све по злу познате насилнике, уз то разорити Каз. Завод у Подгорици и пустити све затворенике. Са Митром Вукчевићем пристаће његови рођаци, којих има скоро двије чете. Спасоје Пилетић дићи ће Пипере, а њему ће се придружити и Д-р Марушић.

Б. Ђукановић свакако ће исто урадити у Никшићу. Тај ће се помамити, кад чује да су бомбе стигле. За Крстац као врло важну позицију одређени су Рајковић, а и Р. Поповић и Т. Божовић, ако немогну продријети у своја племена. Још рече Даковић, да ће срећа бити ако нађе у Котору Андрију Радовића. Моће му на саму бомбу паре бројити. У Нови су стигли 15. окт. у вече, ту ноћили, а у јутру вапором пошли за Котор. У Котору Даковић је пошао код Косте Милиновића, а Рајковић к већ споменутом Нику Вуксановићу, ујаку своје мајке.

Нашавши код куће саму Никову мајку, остави код ње бомбе, смјештене у једној кеси.

Нагласи јој, да су то опасне љекарнице и да их не дира. По томе пође к Даковићу код куће Косте Милиновића, гдје нађе и С. Ђу-

рашковића и Милију Павићевића. Тога истога дана, т. ј. 16. окт., Рајковић пође у 2 сата по подне, по наредби Даковићевој, на Цетиње, да спреми терен, прикупи што више присталица и заиште новаца од Гавра Вукотића, Марка Вукотића и Митра Ђуровића. На Цетиње је стигао између 10 и 11 сати у вече. 17. окт. у 2¹/₂ сата по подне вратио се с Цетиња у друштво са Илијом Ивковићем, мазалом, у Котор. Брзом повратку његовом дала је повода околност, што је примјетио, да полиција прати сваки његов корак. Ипак, прије поласка с Цетиња пошао је Алекси Мартиновићу, предсједнику радничког друштва на Цетињу, и саопштио му, да су ђаци дошли у Котор и да ће на дан избора упасти у Црну Гору и дићи буну, те да би добро било, да се у те дане уклони с Цетиња. У главном је испричао и Блажу Радифковићу, типографу, као и првог дана на Његушима Андрији Јовановићу, учитељу.

Рајковић је посетио прије поласка и Михаила Јовановића, који га је питао за М. Даковића, Новаковића и М. Павићевића. Извијештвши га да су у Котору, Јовановић запита: „да ли си што с њима разговарао и да ли ће скоро овамо“.

Рајковић му је испричао о бомбама и све друго, те му савјетовао да се у те дане склони с Цетиња. Уједно је Рајковић пред кафаном Палочкином испоручио Душану Ђоновићу поруку брата му Јована, да се с браћом уклони с Цетиња, јер је црногорска омладина дошла у Приморје и да ће доћи на Цетиње и дићи револуцију, која ће се раширити по свој Црној Гори. Још му Рајковић рече, да је Ђулафић пошао преко Старе Србије за Васојевиће и односи са собом бомбе. Након горњих разговора кренуо је, како горе споменуемо — Рајковић с Ивковићем за Котор, камо је стигао у 9 сати у вече. Обојица су пошли код куће Косте Милиновића, гдје су нашли: С. Ђурашковића, М. Павићевића, М. Даковића и Р. Поповића. На конференцији, у посебној соби, саопштио им је Даковић, да су Божовић и Ђоновић стигли у Рисан, а Ђуро Војводић остао у Новом, да су донијели неки дио запаљивих бомба, од којих су неке остале у Рисну а неке донешене у Котор. Даковић још рече, да ће један дио самозапалјивих бомба послати Михаилу Ивановићу у Куче; на то додаде окренувши се Павићевићу: „Ти си се Милија доста одмарао, треба штогод да радиш. Поћи ћеш с Рајковићем или којим другим преко Будве до главе од Овзанице, да понесете неколико бомба и унутите их Михаилу Ивановићу у Куче, којему ћемо јавити, да их прихвати. Павићевић се успротиви и рече: „зашто не зовеш Андрију Радовића и Баја Гардашевића, а ево ти их у Котору. Они све знају, као и ја“. Ђурашковић се том приликом изговарао, да је болестан, иначе би драговољно помогао акцији.

18 окт. у 1¹/₂ сат по подне вратио се Ивковић на Цетиње. И Саво Ђурашковић пошао је тога дана из Котора. Милија Павићевић такође је пошао. Истога дана Рајковић је гледао Баја Гардашевића у друштво са Даковићем. 18. окт. у вече дошао је из Новог у Котор Ђ. Војводић и то касно ноћу, те ноћио у хотелу „Stadt Wien“, пошто није могао њих наћи. 19. окт. одржали су састанак: Ђ. Војводић који је допутовао до Гужа са Т. Божовићем и донио ситне бомбе, Даковић, Р. Поповић, Рајковић. На састанку су ријешили, да Војводић сјутра дан т.ј. 20. окт., пође у Нови, да неби били у заједници и пали у очи полицији, а уједно да се побрине и за станове, јер кроз два три дана тамо ће се одржати општи договор. На ноћ 19. окт. Даковић је заједно са Војводићем преноћио у хотелу „Stadt Wien“, а остали код Милиновића, камо је у јутру и Даковић дошао Новаковић причао им је ту, да се морао задржати у Биограду, јер је чекао упутство за руковање с бомбама. Показао им је и опис на српском и њемачком. Истога дана рано дошао је код њих и Ивковић с Цетиња, и рече: Ја сам предао оно писамце Митру Ђуровићу, али он ми рече, да не ће да зна за то.

Ишао сам и код војводе Гавра и није ми ништа дао; а такође ни Марко Вукотић. Рајковић наводи, да је Даковић 18. окт. у јутро њему, Р. Поповићу и Ивковићу причао: Ја сам ноћас измислио план, да, кад то нијесмо могли учинити на дан избора, сада нећемо ићи по племенима, него ће мо сви заједно упасти на Цетиње. Тамо организовати неколико ђака и радника, а имам скоро и 60 подофицира, од којих нарочито спомену имена брата Гаврила Церовића и сестрића доктора Марушића. Дакле, кад будемо све уредили, упасти ћемо на Цетиње, било преко Ловћена, било преко Овзанице. Разредићемо се сваки на свога. На одређени сат ђаци ће запалити биљарду. Пожар ће привући полицију и грађанство. Тиме ће они, који буду одређени да запале Обл. Управу и Држ. Савјет добити за то могућност. *Поубијаћемо министре и друге неке личности.* У моменту кад пламен букне, приближиће се двојица тројица пред стари Двор и пред кућу Књаза Мирка, те ће бацити једну или 2 двије бомбе у ходник или на балкон старог Двора, а такође у ходник Књаза Мирка. Лозинка ће нам бити „Живео Књаз Данило“, да би смо тим створили забуну у народ. Поручићемо Михаилу Ивановићу, Митру Вукчевићу, Спасоју Пилетићу и Др. Марушићу, да нам пошаљу 100—200 људи, да се нађу око вароши, ако би нас околна племена напала. Пошто се све сврши сазваћемо велики народни збор и прогласити Престолонашљедника за Књаза. Он ће наравно морати одобрати рад владе, коју будемо ми истакли. 20 окт., у 10 сати прије подне, настало је питање, гдје да се смјесте бомбе, које су биле смјештене у хотелу Пухаловића код Николе, сина Тома М. Мартиновића, у његовом куферу, а који је у те дане био дошао с Цетиња, и много се у Котору дружио са Даковићем. Даковић је на кратко вријеме изашао, и повративши се рекао Рајковићу, да пође у хотел Пухаловића и прихвати бомбе од Ника Мартиновића, којему је он већ о томе говорио. Рајковић је пошао код Мартиновића, који је из куфера извадио два палуком испуњена, у платно зашивена завијутка, који су били удешени за опасавање. Рајковић је понио бомбе код куће Милиновића, гдје је нашао Ивковића и Поповића. Ту је бомбе замотао у неки пешкир. При кретању дао му је Ивковић револвер бијеле каламиде. Још му је рекао, да је на Лучин дан вече био код Љепаве на слави, и пошто је у некој засебној соби било неколико ђака, причао им је о овој ствари и саопштио им, да опет иде у Котор.

Син Љепавин дао му је тај револвер, да му се нађе. Рајковић је и ове бомбе оставио код мајке Ника Вуксановића. При повратку од Вуксановића срио је при уласку у град Јована Томашевића и Јована Кажича, који су га одмах почели о свему запиткивати. 20. окт. у вече били су на састанку у кући Косте Милиновића: Рајковић,

Радоња Поповић и Ивковић, Даковић, Јован Миловић—Баило, Душан Ђоновић и Ђорђија Контић. Ту је претресан напријед истакнути Даковићев план. Даковић је питао Д. Ђоновића и Ђ. Контића, да ли има међу ђацима колико, на које се могу уздати. Д. Ђоновић на то рече, да има њих 7—8 који су заиста поуздани. Јован Миловић—Баило дошапнуо је Даковићу, да је оно сретно пренешено. На питање Рајковићево, што је пренешено Даковић му је рекао: „послао сам неколико бомба у Грахово, а неколико у Никшић. Једну од оних за Никшић добиће Д-р Марушић“.

Јутром 21. окт. Ђоновић и Контић пошли су за Цетиње. При кретању Даковић им је дао три круне за пуни трошак.

22. окт. Даковић, позван брзојавно, пошао је у Рисан. Рајковићу, Р. Поповићу и Јову Лазаревићу наредио је, да понесу за њим бомбе у Рисан, да их склоне на сигурно мјесто, а они да пођу у Нови на договор, гдје је био Новаковић и Војводић. Рајковић је одмах по одласку Даковићеву узео бомбе из куће Ника Вуксановића, и колима пошао за Цетиње. Бомбе је држао у кашету до на Његуше. Ту, приближивши се царинарници, звадио их је из кашете и опасао око себе. Уобичајени преглед на граници прошао је ушљед тога без опасности.

На Цетиње стигао је око 10¹/₂ сати у вече; куцао је на прозор собе Душана Ђоновића, да би код њега бомбе оставио. Не нашавши га код куће, сакрио их је у својој кући. Јутром, 23. окт., послао је свога млађега брата по Блажу Радифковића и Душана Ђоновића, у намјери да једном од њих преда бомбе. Око 7 сати дошао је к њему Радифковић. Рајковић изазвавши га у кухину каже му, да је бомбе донио, које су ђаци послали. Радифковић прими мале бомбе у кутији; а велике му Рајковић припаса, да их понесе и преда Михаилу Јовановићу док се не нађе за који дан сигурније мјесто. Душан Ђоновић дошао је одмах иза Радифковића к Рајковићу. Овај му рече, да га сад више не треба и он оде. Послије тога састао се Рајковић крај Обилића Пољане с Радифковићем. Овај му рече, да Михаило Јовановић није хтио примити бомбе, те их је закључао у радничку читаоницу. Полицијски органи, којима је упао у очи његов доиста брзи повратак из Биограда, а знајући да је и прије тога, за вријеме свога боравка у Црној Гори, привлачио на себе пажњу, посумњају у њега, те га пажљиво почну пратити. С једне стране то, а с друге стране необично ладан пријем од многих, у које је полагао велике наде, вјероватно и недостатак куражи и искуства за извођење намјераваног злочинског дјела, одузеше му све по њему предвиђене претпоставке за успјех; те га примораше на тако брзу капитулацију пред полицијским органима, којима открива завјеру и предаје бомбе.

2.) Рајковића терете околности, које је за њега навео Ђуро Војводић, на име: да су Рајковић и Новаковић донијели писмо Т. Божовићу од М. Даковића и увјеравали, да је у Црној Гори револуција неизбежна, и да треба понијети бомбе у Црну Гору. Даље, у околностима, у којима Рајковић истиче Војводића, Војводић се с њим у својим протоколарним саслушањима слаже.

Даље против Рајковића стоји:

3. Оно, што је Ђорђија Контић о њему казао, а на име: да му је Душан Ђоновић 27. септ. рекао, да је Рајковић пошао у Котор да донесе динамиде, у осталим околностима, гдје Рајковић истиче Контића, Контић потврђује Рајковићеве исказе;

4. Оно, што је Душан Ђоновић о њему казао, на име: да му је Рајковић 27. септ. рекао: „придрште се јуначки до сјутра у вече, на љу ја донијети динамиде из Котора.“;

5. Оно, што је Јован Томашевић, ђак карловачке гимназије, на писму упућеном Мирку Беговићу, ђаку цетинске гимназије, написао под марком: „Мирко, пиши ми, како се држи С. Рајковић. Је ли издао Стево?“; и

6. Оно, што за њега наводи Васо Ђулафић гледе примања бомба и осталога у Биограду, у чему се с Рајковићем слаже. У смислу горе наведеног оптуженик се учинио кривцем злочина велсиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а. сл. а., те кажњивим по ал. I. § 87. а обзиром на § 87. б.

Противу: *Васа Ђулафића* стоји:

1.) по његовом признању: а.) све, што је у вези с њим наведено у исказу Стевана Рајковића; на име, да је присуствовао свима конференцијама завјереничким у Биограду, сагласио се са улогом намијењеном му закључцима завјереника, т. ј. пристао да пренесе бомбе у Васојевиће, чим би се — по његовом исказу — завршила његова улога, што поткрепљује рефератом Петра Новаковића. Новаковић је наводно на једној од конференција говорио: „Ја сам послат од Гаврила Церовића, Спасоја Пилетића, А. Радовића, М. Радловића, Михаила Ивановића, Милосава Раичевића, Митра Вукчевића, Митра Ђуровића и једнога Хајдуковића, који не знам како се зове, али рече да је правник. Рекли су ми, да ти Васо идеш у Васојевиће, а то је ријешено на одржатој скупци на „Романовој Ливади“. Д-р Марушић није био на томе скупци, али се с њима потпуно слаже. Андрија Радовић већ сигурно и досад је изашао тајно из Црне Горе. На томе скупци ријешено је, да сваки пође у своје племе и да са присталицама удари на главаре. Уза се имају и 12 официра из војнога стана, а подофицира скоро двије трећине“. Још тврди Ђулафић, да је на истој конференцији читано писмо Марка Даковића упућено на Милутину Томића, којим се позивају у помоћ сад или никад. Ту је између осталог споменуто, да су бомбе добили из Русије, да је за свако племе одређено само не за Куче, који их већ имају. У смислу закључка те конференције — Ђулафић тврди, како већ наведено да је он ишао пренијети бомбе Милисаву Раичевићу на Тречу у Васојевићима, који га тамо чека, и који ће их употребити према завјереничком плану утаноном на Романовој Ливади. На поменутој конференцији рекао је још Новаковић, да је завјереничким планом иницијатива намијењена Кучима, т. ј. да они први ударе на казнену завод у Подгорици; ослободе затворенике, а нарочито војводу Лазара, који би према плану имао подићи буну у Херцеговини. Симо Шобајић и Љубо Павић изнијеће бомбе преко Херцеговине на Пљевља за Херцеговину. 12 великошколаца поћиће у Боку, гдје се налази М. Даковић и понијети бомбе и одатле их разаслати појединим племенима. Даље, сагласно исказу Рајковићеву, Ђулафић признаје, да је 12. октобра 1907. у стану Тодора Божовића примио од истог 13 наполеона за трошак и 10 комада бомба, у сврху — како је већ истакнуто — да их преда Милисаву Раичевићу прије 18. окт.

т. ј. прије избора. Том приликом — тврди Ђулафић — причао му је Божовић неке појединости завјереничког плана; на име, да ће, ако на дан избора не успије план, дићи у ваздух „Зетски Дом“ т. ј. Народну Скупштину, а то је све на Цетињу удешено, јер да они са њима стоје у сталном контакту. Још је Божовић споменуо, да је Михаило Ивановић пошао у Куче, да их тобож умири, а у ствари није, него само да их утиша за вријеме, док бомбе не стигну и осталим племенима, јер их Кучи већ имају.

Божовић му је још том приликом рекао, да ће и он одмах кренути, чим добије двије велике бомбе. Ђулафић је исти дан, т. ј. 12. октобра 1907. год. кренуо са бомбама из Биограда преко Крагујевца и Ивањице на Јавор.

Од Крагујевца даље упутили су се с њим: син Васов Марко, Мијат Ђулафић и Илија Ђулафић. На граници србијанског стигли су их Андрија Пантовић и Јоко Пантовић: Ту су раздијелили бомбе. На *Љешници*? код Андрије Пантовића оставио је Ђулафић баул и у њему четири бомбе. Васо, Марко и Илија узели су по једну. Једна је остала код Мијата болесног на Љешници. Једну је Васо изгубио. А једну, коју је Андрија добио на граници србијанској, код себе је и задржао.

Стигавши Васо код сестре Љубице на Ржаници, послао је одатле писмо по Љубици Милосаву Раичевићу, а он с друштом пројудио пут за Ровца, да ту сачека одговор на писмо. По сугласном признању: Васовом, Марковом, који је писмо писао, и Раичевићевом, писмо је гласило: „Ствари, за које сте поручили у Биоград, изнешене су на Полици код Андрије Пантовића. Одговорите јесте ли поручивали и да се са мном састанете, ако можете.“ Љубица, повративши се у Ровца рекла је Васу, да је Милосаву предала писмо, и да јој је рекао, да се с Васом за сад састати не може нити може, одговорити, јер је под стражом. За неколико дана нека се притажу.

б) Противу исказа Васа Ђулафића, као да бајаги није свјестан крајњег циља своје акције, те као да би била бајаги свршена са донашањем бомба у Васојевиће, стоје искази: Мијата Ђулафића и Андрије Пантовића, из којих се јасно види, да је Васо Ђулафић, не само био упућен у танчине завјереничког плана, него и сам предузео на себе акцију у правцу постигнућа завјереничког успјеха, т. ј. уништења постојећег Устава и Владалачког Дома у Црној Гори.

Уваживши истакнуте околности оптуженик се несумњиво учинио кривцем злочина велеиздаје у смислу ал. 1. § 87., § 87. а. сл. а; те кажњивим по ал. 1 § 87. с обзиром на § 87. б.

3) Противу Ђура Војводића стоји:

а) По записничким исказима Стевана Рајковића и његовом признању:

Да је присуствовао у Биограду завјереничким конференцијама, и да је упућен у завјеренички план, примио се намијењене му улоге, истрајавши до краја. Даље, Војводић признаје, да су 14. окт. 1907. г. он и Божовић кренули с бомбама из Биограда за Груж, а Новаковић остао да чека упушта о руковању с бомбама; да је при кретању из Биограда, бојећи се полиције, узео бомбе, које су биле у једном сакету од платна, и припасао их око себе испод хаљина, те их пренио у Земун. Ту их ставио у куфер и донио у Груж 15. окт. у вече, где су га дочекали Радоња Поповић и Јован Ђоновић, који је 12. окт. у јутро рано отпутовао из Биограда. Од њих је сазнао, да је ту био дан прије и Марко Даковић. Даље признаје, да су сјутри дан Ђоновић, Божовић и Поповић пошли за Рисан понесавши његов куфер са бомбама. А он — Војводић — остао у Гружу, да према договору у Биограду сачека Новаковића са упуштвима. Послије два дана, не сачекавши Новаковића, кренуо је за Котор 18. окт., камо је стигао касно у вече и преноћио у хотелу „Stadt Wien“. Признаје, да је сјутра дан био у кући К. Миљковића на конференцији са завјереницима: М. Даковићем, С. Рајковићем, Р. Поповићем и Пером Новаковићем, који је тога дана стигао. Ту је ријешено, да Даковић, Војводић и Новаковић пођу у Рисан ради договора са Божовићем и Ђоновићем. Рајковић, дошавши баш тога дана с Цетиња, камо је као што смо већ видјели, ишао као нарочити гласник Даковићев, реферисао, да је на Цетињу организовано друштво од радника и ђака, који су вољни потпомоћи завјереничку акцију. Даље Војводић тврди, да му је Даковић тек 19. у вече на ноћишту у хотелу „Stadt Wien“ открио читав завјеренички план, истакао, да ће народне вође у Црној Гори приликом преврата сваки по 50 људи довести на Цетиње, убити Књаза Господара и Књаза Мирка, а Престолонашљедника прогласити Господаром Црне Горе. Од вођа је споменуо само Михаила Ивановића и Андрију Радовића, за које му је у путу од Биограда до Гружа причао и Божовић; на име да, ће Михаило Ивановић први почети, а Андрија Радовић да ће доћи у Котор ради споразума са Марком Даковићем. Према ријешењу од 19. окт., пошли су 20 у јутру вапором за Рисан: Даковић Војводић и Новаковић. У Рисну је ријешено, да Новаковић и Војводић одмах пођу у Нови, а Даковић, Ј. Ђоновић и Т. Божовић сачекају у Рисну гласове од народних вођа из Црне Горе. Новаковић и Војводић чекали су до 26. окт. у Новом. Тога дана пође Војводић у Рисан, гдје је дознао од Николе Даковића да је с бомбама ухваћен Рајковић на Цетињу, да су Ђоновића одвели у затвор, Божовић умакао, а за Марка да не зна гдје је. Чим је то чуо, пошао је у Бар својој кући, камо је стигао истога дана у вече. Два дана кашње, ухваћен је од полиције. У смислу горенаведеног морамо тврдити, да је оптуженик не само био упућен у основе завјереника, него се и потпуно ангажовао за успјех намјераваног преврата, премда би се можда могло доказивати, да је завјеренички план већ готов акцептирао, чиме се ипак несумњиво учинио кривцем злочина велеиздаје у смислу ал. 1. § 87., § 87. а. сл. а; те кажњивим по § 88. с обзиром на § 87. б. и § 47. К. З.

4. Противу Илије, Марка и Мијата Ђулафића и Андрије Пантовића стоји:

1. По исказу Васа Ђулафића и њиховом признању, да су с Васом Ђулафићем преко турског територија носили бомбе и тим припомогли Васу Ђулафићу успјешан пренос истих; а нарочито противу Андрије Пантовића стоји, да их је крио у својој кући. Да су сви знали, као и Васо, за завјеренички план, т. ј. сврху преноса бомба види

се из признања Мијатова и Андријина у том правцу. У смислу горе наведеног, оптуженици су се учинили кривцима и кажњивима у смислу ал. 1. и II. § 51. с обзиром на § 87. б. К. З.

5. Противу Ђорђија Контита стоји:

а) По исказу Стевана Рајковића, да је 20. окт. био у кући Косте Миљковића у Котору са: Рајковићем, М. Даковићем, Јованом Миљковићем—Баилом, Р. Поповићем, И. Ивковићем и Душаном Ђоновићем, на којем је претресен цио завјеренички план; да су ту Контит и Ђоновић реферисали о ђацима, на које би могли рачунати; да су још Контит и Ђоновић у посебној соби конферисали са Даковићем; да су сјутри дан, т. ј. 21. окт. пошли за Цетиње, примивши при поласку од Даковића 3 круне за путни трошак.

б) Уз признање Рајковићевих навода још признаје: да су му Душан и Михаило Ђоновић по Лучину-дне причали, да им је казао на Лучин-дан вече у кући Љепавиној И. Ивковић, мазало, који је дошао из Котора, да су се ђаци у Боки скупили и донијели бомбе и уједно ту открили читав револуциони план, о ком је послје чешиће расправљао са својим друговима: Душаном и Михаилом Ђоновићима, Мирком Беговићем, Јованом Контитом, Јованом Томашевићем и Милисавом Љепавом; на име, да ће један од ђака запалити петролеом гимназију, гдје ће се свијет окупити; затим Министарство унутрашњих дјела и обласну управу; на пошти прекинути жице; узети сваки по једну бомбу и поћи к старој вароши, камо ће доћи преко Озванице Марко Даковић, Јован Ђоновић и остали. Онда вичући: „Доље тирани!“, сви заједно доћи пред Двор, вичући: „Живно Господар!“, а затим бацити бомбе у Двор и поубијати све чланове Династије и Престолонашљедника прогласити Господаром Црне Горе.

Даље признаје, да је у Котору њему и Душану Ђоновићу објашњавао, како се бомбе пале и бацају. Уједно им тумачио револуциони план, који се потпуно слаже са напред истакнутим планом, изнешеним по Ивковићу у кући Љепавиној на Цетињу. Уједно признаје, да су он и Душан Ђоновић примили писмо од М. Даковића за Милоша Ивановића. Будући је писмо било писано алегоријским тоном, Даковић им га је протумачио с налогом, да га они Ивановићу протумаче, што су они кашње и учинили. Садржај писма по тумачењу Даковићеву, односно њиховом, Ивановићу гласио је: Да ће се брзо приступити ка остварењу завјереничког плана; да ће у ту сврху требати много војника и новаца, чега се набавка ставља у дужност народним вођама у Црној Гори; на име, да Михајло Ивановић доведе 100 Куча, бајаги да се жале Господару, за што Ивановић није могао бити кандидован за народног посланика; да Митар Вукчевић доведе 50 Вукчевића бајаги у исту сврху; да Спасоје Пилетић доведе 50 Пипера и да Благо Ђукановић доведе 30 Лукљана. Половица те војске имала би чувати Цетиње од евентуалних навала с поља, а половина помагати при извађању завјереничког плана. Уједно се у писму ставља што скорји долазак бомба. Стигавши на Цетиње 21. октобра око 5 сати по подне, састали су се у стану Милисаве Љепаве с њим (Милисавом), Мирком Беговићем и Михаилом Ђоновићем. Ту им прочитали и протумачили горње писмо.

Онда пошли сви заједно у стан Милоша Ивановића. Ту му испоручили Даковићеве поруке и писмо протумачили, Милош осудивши Даковића, што тако деликатне ствари, које човек не би смио ни брату повјерити, повјерава којекаким сумњивим индивидуама као Ивковићу и њему сличним, обећа им, да ће са своје стране све учинити. Са горњим исказима Ђорђија Контита потпуно су сагласни искази његовог сапутника у Котор, Душана Ђоновића. Што се тиче састанка у кући Љепавиној, причања порука Даковићевих, те састанка са Милошем Ивановићем, тумачења писма и осталог, истом са горњим двоцим, потпуно се слажу: Михаило Ђоновић, Милисав Љепаво, Мирко Беговић и у колико је горњим исказом тангиран Милош Ивановић.

6. Противу Душана Ђоновића, Михаила Ђоновића, Милисаве Љепаве и Мирка Беговића стоји:

Оно, што је за њих казао Ђорђије Контит, а које су и они потврдили својим исказима. За Душана Ђоновића је још отежавајућа околност, што је Даковића и Петра Новаковића при њиховом сумњивом одласку из Црне Горе пратио до Загребља, као и то, да му је Рајковић при свом доласку из Котора на Цетиње, непосредно пред открићем бомба, открио читав завјеренички план онако, како је био дефинитивно утврђен.

С обзиром на наведене околности оптуженици под бр. 5, 6. учинили су се кривцима злочина велеиздаје и смислу ал. 1. § 87., § 87. а. сл. а; те кажњивима по § 88., с обзиром на §§ 47., 87. б., 58., 59. тачка 1. 2. и 4. К. З.

7. Противу Милоша Ивановића стоји:

а) све што је у вези с њим наведено исказом Ђорђија Контита и његових другова, гледе донашања порука му од Даковића и писма, којим је, како је споменуто у исказима Ђ. Контита, изложен револуциони план, с којим се Ивановић не само сагласио, него и готовошћу за припомоћ у правцу остварења истог, као и околност што осуђује превелику повјерљивост Даковићеву према особама — по његовом мишљењу сумњивим — не сумњиво утврдио, да му је и од прије био познат. У потврду горњега, т. ј. да му је завјеренички план био и од прије познат, говори његова изјава Контиту и друговима, да му није потребно њино тумачење писма, премда је, како смо на другом мјесту навели, писано алегоријским тоном.

б) Горње околности утврђене исказима Ђорђија Контита и другова му признао је и Милош Ивановић, и ако тек при суочењу са истима.

в) По исказу Душана Ђоновића, да му, (Ђоновићу) је Марко Даковић рекао у Котору. „Ми смо се договорили на Цетињу, и они су мене овамо послали, да набавим бомбе и шта треба; а они да ће наћи човјека, који ће носити гласове мени од њих и њима од мене. Реците Милошу овако: „знате ли ви што сте рекли Марку кад је кренуо из куће Михаила Јовановића, па оно што сте рекли треба да радите“. Ђоновићу на поруку Даковићеву, Милош је одговорио:

„Знам ја што смо ми рекли и уговорили с Марком, али видите, не може се сад. Ја ћу отићи у Куче, и ако нико не хтједне радити, ја ћу сам“.

Горња околност несумњиво доказује, не само посвећеност Милоша Ивановића у завјеренички план, него и чињеницу, да је и сам, као и остали саучесници у преврату, имао удјела код организације завјереничког комплота, чиме се учинио кривцем злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а. сл. а.; те кажњивим по § 88., с обзиром на §§ 47. 65., тачка 1., 2., 3. и 4., 87. б. К. З.

8. Против Блажа Радифковића стоји:

а) исказ Стевана Рајковића, да му је 16. октобра при свом доласку на Цетиње у сврху спремања терена у правцу остварења завјереничког плана, открио намјере завјереника; да му је 23. октобра дао бомбе у сврху да их остави код Михаила Јовановића; да их је, будући их исти није хтио примити, оставио у радничкој читаоници, о чему је Рајковића извијестио. Његова тврдња противна Рајковићевим исказима, да је тек сад сазнао да су у кутији бомбе, не да се претпоставити, довели се у везу непријем истих од стране Јовановића са закључавањем бомба по њему, у радничкој читаоници.

Зла намјера Радифковића утврђује се и околношћу, што му је, како сам каже, око 8—9 сати Рајковић открио, да су то бомбе, што и даље, пошто их је Рајковић узео из радничке читаонице, питајући Рајковића гдје су, па ипак, према му овај каже гдје их је сакрио, не говори о њима ништа ни власти ни другоме. С обзиром на истакнуте околности оптуженик се учинио кривцем и кажњивим у смислу ал. I. и II. § 51. с обзиром на § 87. б. К. З.

9. Против Михаила Јовановића стоји:

а) исказ Стевана Рајковића, да му је 16. октобра при свом доласку на Цетиње открио намјере завјереника, и да му је кашње, 23. октобра упутио бомбе по Блажу Радифковићу. Јовановић не признаје тврдњу Рајковићеву гледе откривања завјереничког плана. Уједно тврди, да није знао, да су у кутији, донешеној му по Радифковићу, смјештене бомбе. Што ју ипак није примио, оправдава смрћу свога дјетета и својом намјером, да се у те дане мислио селити у Подгорицу. Ипак, да као гостионичар није хтио примити понуђени му пакет, морају се претпоставити други мотиви. На основу констатованих околности оптуженик се учинио кривцем и кажњивим у смислу ал. I. и II. § 51. с обзиром на § 87. б. К. З.

10. Против Акима Даковића, и сина му Николе стоји:

По признању његовом и записничким исказима других: Да су преко њих ишла писма од Марка Даковића из Рисна појединима у Црној Гори, а нарочито Блажу Ђукановићу, којима се Даковић обраћао у стварима завјере на адресата и преко њега на: Д. Вујицу, Илију Бојовића, Николу Бајагића, и Гаврила Церковића. Уједно су и бомбе, донешене по Вујадину Окичину Вујачићу из Рисна од Марка Даковића, слали по Крсту Антоу Миловићу Блажу Ђукановићу у Никшић. Из горњих чињеница излази несумњиво, да су свјесно помагали завјереници у евентуалном извршењу завјереничког плана. С обзиром на утврђене околности оптуженици су се учинили кривцима злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а. сл. а.; те кажњивим по § 88. с обзиром на § 87. б. и § 47. К. З.

11. Против Крста Антоу Миловића и Сава Андрина Даковића стоји:

Да су бомбе преко њих ишле на Блажа Ђукановића, који их не прима, те их носе натраг на Грахово Николи Даковићу, брату Марка Даковића. Њихова тврдња, да нијесу знали да су то бомбе, мора се сматрати неистинитом, доведе ли се у везу са околношћу, да их Благо Ђукановић не прима, чим је несумњиво све и да нијесу прије знали — изазвао њихову љубопитљивост, којој су сигурно морали удовољити, ако не од Блажа Ђукановића, оно од Николе Даковића.

Из горњег се да несумњиво закључити, да су свјесно помагали завјереници у њиховој акцији, чиме су се учинили кривцима злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а. сл. а.; те кажњивим по § 88. с обзиром на § 87. б. К. З.

12. Против Блажа Ђукановића стоји:

а) Исказ Стевана Рајковића, да је у времену од 16—28 септ. 1907 г. на скуповима држаним у кући Михаила Јовановића између осталих завјереника присуствовао и Благо Ђукановић, да му је Марко Даковић за пут од Дубровника до Цафтаста истицао Ђукановића као поуздана нагласивши: „Ђукановић ће сигурно у Никшићу нешто урадити, а кад се увјери да смо набавили бомбе тај ће се помамити.“

б.) околност, што Марко Даковић у писму упућеном Милошу Ивановићу по Ђорђевићу Контину и Душану Ђоновићу међу осталима истиче и Благо Ђукановића, да ће довести 50 Луковљана на Цетиње у сврху извршења завјереничког плана; и

в.) околност, што му је М. Даковић из Рисна упућивао писмо и бомбе преко Вујадина О. Вујачића односно Николе Даковића. Ђукановић не само да није хтио ни да види пакет, у којему су биле бомбе, него истог дана из Никшића бежи на Цетиње. Уз пркос његовом дјелимичном порицању, мора се из горњих околности несумњиво закључити, не само да му је читав план завјеренички био познат, него и да је судјеловао у стварању деликтуозне одлуке. Међу тим с друге стране опет изгледа, да се у задњем моменту тргао, што би за њега била олакшавајућа околност, да је своју задњу одлуку власти пријавио. С обзиром на горе наведено учинио се оптуженик несумњиво кривцем злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. сл. а.; те кажњивим по § 88. с обзиром на §§ 47. ал. I. и 88. б. К. З.

13. Против Пера Церковића стоји:

По исказима: Николе Даковића, Акима Даковића, Марка Суботића и Маркове жене Томне, да је преко њих примио писмо од Марка Даковића, адресирано на Блажа Ђукановића и да је писмо садржавало околности, које стоје у вези са завјереничким планом. Уз пркос

порицању Петра Церковића, да се садржај писма кретао у истакнутом правцу, мора се исказима горњих свједока, који у осталом с Церковићем стоје у врло блиским родбинским односима, поклонити потпуно повјерење.

Искази горњих свједока и његови блиски односи са истакнутим особама, завјереничким а нарочито Марком Даковићем, дају оправданог повода закључку, да је Церковићу био познат завјеренички план, чиме се учинио кривцем и кажњивим у смислу ал. I. и II. § 51., с обзиром на § 87. б. К. З.

14. Против Јована Миловића—Баила стоји:

Исказ Стевана Рајковића, који и Јован признаје; на име, да је 20. окт. 1907 год. дошао у друштво с Марком Даковићем из Рисна у Котор; да су те вечери на скупу у кући Косте Милиновића: М. Даковић, Стеван Рајковић, Радоња Поповић, Илија Ивковић, Душан Ђоновић, Ђорђевић Контину и Јован Миловић—Баило у потанкостима претресали завјеренички план; да га је Даковић питао за Вујадина Окичину Вујачића и том приликом нагласио, да је по Вујадину послао бомбе Блажу Ђукановићу у Никшић. Даље признаје, да се 21. окт. вратио у Рисан и ту проводио у друштво с Јованом Ђоновићем, Тодором Божовићем и Марком Даковићем. Кад је чуо да су завјереници од аустријских власти похватани, тражио је од Андрије Теткова Миловића у Рисну путни трошак за Америку, којему је причао о бомбама и завјереницима.

Пошто му Андрија није дао, упутио се преко Бијеле Горе за Требиње, да тражи новаца, вјешто кријући се од наших власти, док га није напакон ухватила наша патрола у Бијелој Гори у пећини.

Из наведених околности излази, да је ушљед многог опћења са завјереницима био упућен у завјеренички план, вјероватно примио и извјесну улогу код евентуалног остварења истог, која није дошла до израза услед наглог открића бомба. Да је горњи извод оправдан, потврђује његово бјегство од наших власти. С обзиром на констатоване околности, оптуженик се несумњиво учинио кривцем злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а. сл. а.; те кажњивим по § 88., с обзиром на §§ 47. и 87. б. К. З.

15. Против Милосава Раичевића стоји:

а) По исказу Васа Ђулафића, да је Петар Новаковић на једној од конференција одржаних у Биограду, на којој је претресан завјеренички план, говорио, да га је између осталих послао у Београд и Милисав Раичевић према закључцима скупа одржаног на Романовој Ливади. Још да је на томе састанку ријешено, да сваки од вођа народних иде у своје племе и придобије што више присталица за завјереничке основе; а Раичевић да пође на Тречу у Васојевиће, да дочека Васа Ђулафића с бомбама.

Даље стоји, да је Васо Ђулафић са Ржанице са турског територија извијестио Раичевића писмом, послатим по сестри Љубици, да му је ствари, за које је поручио у Биоград, изнио на Полици код Андрије Пантовића. Уједно у писму пита гдје би се могао с њим састати. По исказу Љубичином Милосав је одговорио, да се за сад састати не може с Васом јер је под стражом, савјетовавши уједно Васа да се за сад *цртају*.

Љубица је тек при суочењу с Васом признала, да је носила горње писмо Раичевићу, и да је он по њој послао горњу поруку Васу.

Раичевић поричући у почетку, да је добио горње писмо, кашње је признао, као и околност да је послао горњу поруку Васу.

б) околност, да се у писму упућеном од Тодора Божовића по Владу Дамјановићу Марку Даковићу 27. маја 1907. год. из којега провирују припреме за револуцију у Црној Гори, обраћа исти између осталих и на Милисаву Раичевића, т. ј. налаже Марку Даковићу да извијести Раичевића, да ће Божовић с друговима кренути отприлике преко Дрине и продријети у „атаре“ Лазара Сочице, или како даље у писму каже, „у пашалук војводе и демократе, генерала Гурка“. Горе наведеним околностима сматрамо доказаним, да је оптуженик не само био упућен у интенције завјереника, него и сам играо видну улогу у завјереничком комплоту, чиме се учинио кривцем злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а. сл. а.; те кажњивим у смислу § 88. с обзиром на § 87. б. и § 47. К. З.

16. Против Гаврила Церковића стоји:

а.) По исказу Васа Ђулафића: да је према реферату Петра Новаковића на поменутој завјереничкој конференцији у Биограду, био један од саучесника конференције на Романовој Ливади и Гаврило Церковић, који је према закључцима конференције послао са осталима Новаковића са завјереничком мисијом у Биоград, овластивши га, (т. ј. Новаковића) да извијести у име њино револуционаре у Биограду о изгледима намјераваног преврата у у Црној Гори и о његовом (Церковићевом) поласку у своје племе у ту сврху.

б.) По исказу Душана Ђоновића, да је Церковић у кући Митра Ђуровића конференсио са: Душаном Ђоновићем, Митром Ђуровићем и Спасојем Пилетићем о изгледима намјераваног преврата. За карактеристичку димензију, у којима се кретао разговор, довољно је споменути, да је у везу са успјесима намјераваног преврата споменути и трагична судбина пошљедњег Обреновића и Краљеве Драге.

в.) По исказу Николе Даковића, да је писмом од Марка Даковића и другова му, упућеном из Рисна Блажу Ђукановићу, упозораван преко истог између осталих и Гаврило Церковић на озбиљност момента пред којим стоје, и на потребицу опрезност; и

г.) Околност, да Г. Церковић признаје, да је 25. сеп. 1907. г., т. ј. непосредно пред полазак Јована Ђоновића у Биоград, конференсио ноћу у кући Михаила Јовановића са завјереницима: Марком Даковићем, П. Новаковићем, Јованом Ђоновићем и другима.

Из горе наведених околности сматрамо једино коректним закључак, да је оптуженик не само био упућен у интенције завјереника, него и сам играо видну улогу у велеиздајничком комплоту, чиме се учинио кривцем злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а. сл. а.; те кажњивим у смислу § 88. с обзиром на § 87. б. и 47. К. З.

17. Против Митра Ђуровића стоји:

а.) по исказу Стевана Рајковића, и његовом признању, да је 18. октобра 1907. год. од Марка Даковића послат из Котора на Цетиње Илија Ивковић с једним писмом и налогом, да затражи новаца од њега, војводе Гавра Вуковића и Марка Вукотића. Искази се слажу у томе, да Ђуровић није дао новаца, а и писмо — како Ђуровић каже — против његове воље оставио је Ивковић на сто, и он га је, не прочитавши одмах, подерао.

в.) По исказу Васа Ђулафића, да је на поменутој завјереничкој конференцији у Биограду Петар Новаковић у свом споменутом реферату о састанку деветорице на Романовој Ливади, њиховим закључцима, њиховој улози у преврату спомињао паритетно са осталим и Митра Ђуровића, као једнога од учесника на конференцији на Романовој Ливади.

г.) По исказу Душана Ђоновића и Ђорђевића Контића; да је Марко Даковић 21. октобра, кад су били у Котору, преко њих тражио новаца од Митра Ђуровића.

д.) По исказу Душана Ђоновића и његовом дјелимичном признању, да је у својој кући одржао напријед (под 16. б.) споменуто конференцију са Гаврилом Церовићем и другима, на којој се, како је споменуто, расправљано о изгледима намјераног преврата.

е.) По исказу Душана Ђоновића и Милисаве Љепаве и његовом признању, да су по доласку Душановом од Марка Даковића из Котора ишли у кућу његову и не нашавши га, оставили му цедуљицу на столу, којом траже, да их дочека у 5 сати по подне код куће, јер имају с њим важна договора. Ђуровић нашавши цедуљицу није их дочекао, него је — како каже — поручио им по својој жени, да неће с њима више да има посла.

Околност, што Ђуровић тврди, да је и не прочитавши подерао Даковићево писмо, донешено му 18. октобра по Ивковићу из Котора; даље, да се Даковић на њега више пута обраћа преко својих људи по новце, те да је на онакав начин ускратио састанак са Ђоновићем и Љепавом, утврђује само, да је М. Ђуровић, не само посвећен био у интенције завјереника, него и међу истима играо видну улогу, чиме се учинио кривцем злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а. сл. а., те кажњивим у смислу § 88. с обзиром на §§ 47. ал. I. и 87. б. К. З.

18. Против Спасоја Пилетића стоји:

а.) По исказу Стевана Рајковића, да му је, т. ј. Рајковићу Марко Даковић уз пут од Дубровника до Цавтата изнашао потање завјеренички план, истакнувши уједно улоге завјереника у намјерованом преврату, те уједно рекао, да ће Спасоје Пилетић дићи Пипере, а њему се придружити Д-р Марушић.

б.) По исказу Васа Ђулафића, да је на већ поменутој завјереничкој конференцији у Биограду Петар Новаковић, који је баш стигао из Црне Горе, реферирати о припремама за намјерани преврат и закључцима деветорице на Романовој Ливади, као једнога од њих деветорице, респективе од оних, који су га послали, истицао и Спасоја Пилетића, као и улогу намијењену му завјереничким планом, те заједно са осталима и његову поруку Васу Ђулафићу, да пренесе бомбе у Васојевиће.

в.) По његовом признању, да је, како је већ споменуто, конферировао у кући Митра Ђуровића са Душаном Ђоновићем, Митром Ђуровићем и Гаврилом Церовићем о изгледима намјераног преврата. (како је већ споменуто под 16. б.)

г.) По исказима Душана Ђоновића и Ђорђевића Контића, да је у писму послатом по њима од Марка Даковића из Котора Милошу Ивановићу на Цетиње, споменута као посебна тачка завјереничког плана и околност, да ће Спасоје Пилетић са Пиперима учествовати у преврату. Горње околности доказују, не само Пилетићеву посвећеност у завјеренички план, што би се у осталом дало констатовати и из повјерења завјереника према њему, него и чињеницу, да је и сам учествовао при стварању плана и сондирања терена за намјерани преврат, чиме се несумњиво учинио кривцем злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а. сл. а.; те кажњивим у смислу § 88. с обзиром на § 87. б., и § 47. К. З.

19. Противу Михаила Ивановића стоји:

а.) По исказу Стевана Рајковића, којему је Даковић уз пут од Дубровника до Цавтата, изнесећи завјеренички план у детаљима и личности ангажоване у завјери, нарочито акцентуирао Михаила Ивановића и његову улогу.

Михаило Ивановић имао је наводно придружити се Васојевићима на челу с Васом Ђулафићем, те тако Васојевићи и Кучи ударити на Подгорицу, поубијати све по злу познате насилнике, разорити Каз. Завод у Подгорици и пустити затворенике са Лазаром Сочином. Даље је М. Даковић у Котору на састанку у кући Косте Милиновића пред: Рајковићем, Р. Поповићем, Милијом Павићевићем и Савом Ђурашковићем говорио, да ће неколико самозапалјивих бомба, које су донијели Ђуро Војводић и Тодор Божовић из Биограда, послати Михаилу Ивановићу у Куче. И иначе, како каже Рајковић, Даковић је скоро редовито на конференцијама у Котору истицао Михаила Ивановића.

б.) По исказу Васа Ђулафића, да је према реферату Петра Новаковића, на познатој конференцији завјереника у Биограду и Михаилу Ивановић један од деветорице, који су конферирани на Романовој Ливади и донијели закључке у смислу којих је Новаковић пошао у Биоград, а они, дакле и Михаилу Ивановић, остали у Црној Гори, да сондирају терен за намјерани преврат.

Даље је Ђулафић, како каже, причао Тодор Божовић, приликом предаје бомба, да је Михаилу Ивановић пошао у Куче; бајаги да их мири, а у ствари да их утиша, док бомбе не стигну и другим племенима, док их Кучи већ имају. На овом мјесту констатујемо да је Михаилу Ивановић у истину у те дане предао оставку на државну службу и пошао у Куче.

в.) По исказу Ђура Војводића, да му је (Војводићу) причао Тодор Божовић, како је Рајковић 12. окт. пошао са 5 ком. бомба из Биограда пут Гружа, а Васо Ђулафић са 12—20 комада бомба преко Крагујевца у Васојевиће, одакле ће један дио послати Михаилу Ивановићу у Куче. Даље 19. окт., како каже Војводић, разлагао му је

Даковић у хотелу „Stadt Wien“ план намјераног преврата, и том приликом истакао Андрију Радовића и Михаила Ивановића, као људе који стоје на челу. 20. окт. пошли су из Котора у Рисан Марко Даковић, Петар Новаковић и Ђ. Војводић, одакле су Војводић и Новаковић продужили пут за Нови, а Даковић са Тодором Божовићем и Јованом Ђоновићем, који су ту и били, остао да сачека потребите информације од својих једномишљеника из Црне Горе, међу којима је споменуо и Михаила Ивановића.

Даље, Војводић наводи, да му је Тодор Божовић уз пут од Биограда до Гружа рекао, да ће Михаилу Ивановић са Кучима преврат почети, а Андрија Радовић, да ће доћи у Котор ради споразума са Марком Даковићем.

г.) По исказима Ђорђевића Контића и Душана Ђоновића, да су 21. октобра донијели писмо од Марка Даковића из Котора Милошу Ивановићу, брату Михаилову, којим је, како је споменуто у исказима Ђорђевића Контића, изложен план намјераног преврата, те у којем се између осталог спомиње и евентуална улога Михаила Ивановића, т. ј. да присуством својим са Кучима на Цетињу обезбједи успјех преврата.

д.) По исказу Радована Минића, Даковић је по њему поручио Михаилу Ивановићу и Андрији Радовићу, да један од њих сиђе у Котор, чиме се опет утврђује чињеница, да је Михаилу Ивановић подржавао стално везе и са завјереницима у Боки. Горенаведеним околностима мора се сматрати доказаним, да је Михаилу Ивановић не само био упућен у интенције завјереника, него и сам играо видну улогу у велеиздајничком комплоту, те се тиме несумњиво учинио кривцем злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а. сл. а.; те кажњивим у смислу § 88. с обзиром на § 87. б. и § 47. К. З.

20. Против Митра Вукчевића стоји:

а.) По исказу Стевана Рајковића, да му је (Рајковићу) Даковић уз пут од Дубровника до Цавтата, разлагајући план намјераног преврата између осталог разложио и улогу Митра Вукчевића код евентуалног извађања истог, т. ј. нагласио, да ће Митар су двије чете својих рођака судјеловати. Даље је 18. окт. у Котору М. Даковић на састанку завјереника, у кући Косте Милиновића пред: Рајковићем, Илијом Ивковићем, Радоњом Поповићем, поред осталих својих једномишљеника у Црној Гори, поново истакао Митра Вукчевића у горе споменутом правцу.

в.) По исказу Васа Ђулафића, да је Петар Новаковић на познатој завјереничкој конференцији у Биограду, реферирати о закључцима конференције на Романовој Ливади, о својој мисији у Биограду у смислу закључка исте, те изгледима намјераног преврата у Црној Гори, споменуо и Митра Вукчевића и његову улогу у евентуалном преврату.

г.) По исказима Ђорђевића Контића и Душана Ђоновића, да је у писму послатом по њима од Марка Даковића из Котора Милошу Ивановићу на Цетиње, споменута, као посебна тачка завјереничког плана и околност, да ће Митар Вукчевић са двије чете својих рођака учествовати у преврату.

Околност, да се наводи Петра Новаковића на поменутој конференцији завјереника у Биограду, са садржајем горњег писма, у колико је тангиран Митар Вукчевић, потпуно слажу, доказују, да је план намјераног преврата не само старијег датума, него да и улога Митра Вукчевића у завјереничком плану заузима већ од почетка сталну рубрику.

Противу Вукчевића стоји још, по његовом признању, да је Стеван Рајковић пред свој полазак за Биоград конферировао са њим и Андријом Радовићем у кући Андријиној и, како Вукчевић каже, пили вина. Даље признаје, да је оне вечери, кад је пошао тајно Андрија Радовић с Цетиња, био с њим до пред сам његов полазак, т. ј. до после 11 сати ноћу.

Из горе наведених околности мора се несумњиво закључити, да је Митар Вукчевић саучесник код стварања деликтуозне одлуке, предестинирани саучесник у намјераном преврату, чиме се несумњиво учинио кривцем злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а., сл. а.; те кажњивим у смислу § 88. с обзиром на § 87. б. и § 47. К. З.

21. Против др. Милована Марушића стоји:

а.) По исказу Рајковићеву, да му је Даковић уз пут од Дубровника до Цавтата, оцртавајући план намјераног преврата, те истичући улоге намијењене појединим саучесницима у завјери, споменуо, да ће се и Спасоју Пилетићу и Пиперима придружити др. Марушић. Даље, да је 18. окт. у Котору, М. Даковић у кући Косте Милановића пред: Илијом Ивковићем, иначе познатим гласоношом Даковићем, Радоњом Поповићем и Стеваном Рајковићем, информирајући их у стварима намјеране завјере, спомињао Марушића као једног од завјереника. Даље, да је 20. окт. пред горњима и Јованом Миловићем—Баилом, Душаном Ђоновићем и Ђорђевићем Контићем у Котору говорио Даковић, да је неколико бомба послао на Грхово, а неколико у Никшић, и наредио, да се пошље која и доктору Марушићу.

б.) По исказу Васа Ђулафића, да према реферату Петра Новаковића на познатој конференцији у Биограду, није додуше Марушић присуствовао познатом састанку деветорице на Романовој Ливади, али се, како је Новаковић извијештен од оних деветорице, кад је послан у Биоград, потпуно слаже са њиховим закључцима.

в.) околност, да се у писму упућеном од Тодора Божовића по Владу Дамјановићу Марку Даковићу 27. маја 1907. г., из којег провирују припреме за револуцију у Црној Гори, обраћа исти и на др. Марушића, т. ј. налаже Марку Даковићу, да извијести и др. Марушића, да ће Божовић с друговима „кренути отприлике преко Дрине и продријети у „атаре“ Лазара Сочице.

Из горњих навода мора се закључити, да је оптуженик несумњиво био упућен у интенције завјереника, чиме се учинио кривцем и кажњивим у смислу § 51. с обзиром на § 87. б. К. З.

22. Против Владимира Дамјановића стоји:

Околност, да је донио из Биограда два писма Марку Даковићу, једно од Тодора Божовића, датирано 27. маја 1907. год., у ком се

између осталог каже, да ће омладина из Београда „кренути отприлике преко Дрине тако, да продре у „атаре“ Лазара Сочице“. Уједно се упозорје Марко, да учини извјесне припреме, те да извјести Михаила Ивановића, М. Раичевића, д-р Марушића, Лазара Сочицу, Лазара Дамјановића и све оне за које нађе потребно. Уједно се у писму каже, да му не може све писати, „јер се такве ствари не пишу, нити се могу писати... Сад долази тамо Владо Дамјановић, који ће ти причати све што је потребно опширније и више.“

Друго је писмо од Милутина Томића, такође датирано 27. маја 1907 год., у ком се између осталог каже: „Из тако мучне ситуације, када би било људи, има само један излаз и он ти је врло добро познат.“ Писмо се завршује ријечима: „о свему осталом причаће ти Владо.“

Горња писма својим тоном несумњиво овлашћују закључивати на опстанак већ започете акције, која је кашње дошла до израза у завјереничком комплоту противу Владалачког Дома и Устава, а кулминирала у етаблирању бомба на црногорском територију.

Додамо ли још, да се адресант упућује на Дамјановића (писмоношу), у сврху детаљнијих информација, морамо констатовати, да је деликтозна мисао већ изграђена, а кашњим преговорима остављена можда тек детаљнија конструкција плана намјераног преврата.

У смислу горе наведеног принуђени смо тврдити, да је Владо Дамјановић већ тада био у положају упутити се у интенције завјереника, те да се у истину и упутно, чиме се учинио кривцем и кажњивим у смислу § 51. у вези с § 58. и § 87. б. К. З.

23. Против Николе Б. Стругара стоји:

а) По изказу Љубице Микић, његове незаконите жене, да је имао у својој кући бомбе, које је, како јој је рекао, добио из Србије, и више пута јој причао, да ће с њима разорити Дворац Књаза Мирка у Подгорици.

б) Околност, да је Стругар пред полицијским властима, а за тим и пред ишљедним судијама, порицао не само истинитост навода Љубичина, него и чињеницу, да му је незаконита жена, тврдећи, да је у опште није никад ни видио, све дотле, док нијесу похватана његова писма, којима су несумњиво утврђени његови односи према Љубици онако, како их је она навела, што је и он кашње признао, овлашћује нас, да његовом порицању изказа Љубичиних не дамо никакве вриједности. Уваживши горње околности, те околност, да се кријући бавио прошлога лета у Подгорици и околини, дакле баш у данима, кад се спремао терен за намјерани преврат, морамо закључити, да је имао злочиначких намјера у правцу предузимања чина, који садрже у себи критерија, потребна за конструкцију злочина у смислу ал. II., § 87., те се учинио кривцем и кажњивим у смислу § 88. с обзиром на § 87. б. К. З.

II

Противу:

1.) **Марка Акимова Даковића**, пунољетног, родом из Грахова, вјере православне, свршеног правника;

2.) **Тодора Божовића**, пунољетног, родом из Пипера, вјере православне, правника београдског универзитета;

3.) **Јована И. Ђоновића**, пунољетног, родом из Црмнице, вјере православне, студента београдског универзитета;

4.) **Петра Новаковића**, пунољетног, родом из Бјелопавлића, вјере православне, бив. писар Обл. Суда на Цетињу;

5.) **Радоње Поповића**, пунољетног, родом из Куча, вјере православне, студента;

6.) **Сима Шобајића**, пунољетног, родом из Никшића, вјере православне, трговца и бив. народног посланика;

7.) **Љубомира Павића**, пунољетног, родом из Шавника, вјере православне, трговца;

8.) **Лазара Божовића**, пунољетног, родом из Пипера, вјере православне, бив. учитеља;

9.) **Петра Врбице**, пунољетног, родом из Његуша, вјере православне, бив. чиновника Мин. Финансија;

10.) **Андрије Радовића**, пунољетног, родом из Мартинића, вјере православне, бив. члана Држ. Савјета;

11.) **Баја Гардашевића**, пунољетног, родом из Рудина, вјере православне, бив. члана Вел. Суда;

12.) **Милије Павићевића**, пунољетног, родом из Бјелопавлића, вјере православне, бив. писара Држ. Контроле и бив. нар. посланика;

13.) **Сава Ђурашковића**, пунољетног, родом из Улциња, вјере православне, економа и бив. народног посланика;

14.) **Николе Т. Мартиновића**, пунољетног, родом из Бајица, вјере православне, студента на минхенском универзитету;

15.) **Вујадина О. Вујачића**, пунољетног, родом из Грахова, вјере православне, бив. капетанског писара;

16.) **Милутина С. Миличковића**, пунољетног, родом из Пипера, вјере православне, тежака;

17.) **Лазара Дамјановића**, пунољетног, родом из Бјелопавлића, вјере православне, свршеног правника;

18.) **Јована Томашевића**, старог 17 година, родом из Црмнице, вјере православне, гимназиста у Сријемским Карловцима;

19.) **Јована Кажича**, старог 19 година, родом из Љешанске нахије, вјере православне, гимназиста у Сријемским Карловцима;

20.) **Глигорије Вукчевића**, старог 18 година, вјере православне, гимназиста у Сријемским Карловцима;

21.) **Јована Лазаревића**, пунољетног, родом из Цетиња, вјере православне, типографа. — Горњи се налазе ван домашаја наших власти, те се нијесу могли ситирати; али противу њих по записничким исказима свједока и другим доказним средствима стоји:

1.) Против: **Марка Даковића**, **Тодора Божовића**, **Јована Ђоновића**, **Петра Новаковића** и **Радоње Поповића**, све оно, што су за њих казали у својим записничким исказима Стеван Рајковић, Васо

Ђулафић, Ђуро Војводић и други свједоци, респективе оптуженици; на име, да су били центар завјереничког комплота, бар у колико се тиче провађања завјереничког плана намјераног преврата. Учествовајући активно код остварења завјере, те подржавајући сталну везу између завјереника у Србији и Црној Гори, у моменту, кад мишљаху, да су учињене нужне предспреме повукоше се Даковић, Поповић и Новаковић, који су били у Црној Гори, на територијум сусједне монархије, да би одатле чврше и сигурније развили намјерану акцију. Одатле шиљу Новаковића у Биоград, да тамо у детаљима обавијести завјеренике о изгледима намјераног преврата, припремама у Црној Гори, личностима које ће учествовати у преврату т. ј. како су раздијелене улоге и коме. Реферат Новаковићев на конференцији завјереника у Биограду, те његов извјештај о закључцима деветорице на Романовој Ливади на Цетињу, требао је да буде повољан одговор на поруке Тодора Божовића и других завјереника у Биограду; уједно и почетак свршетка т. ј. почетак провађања завјереничког плана. У истину одмах по Новаковићеву реферату, као његова директна посљедица, бомбе — *ultima ratio* завјереничких планова — крећу се из Биограда. Једне носи из Биограда преко Турске Васо Ђулафић за Васојевиће, а друге Рајковић, Ђуро Војводић и Тодор Божовић опет из Биограда за Грж односно за Црну Гору. Бока постаје средиштем завјереничке акције. У њој се држе конференције, стварају закључци, те подржава стална веза између завјереника у Боки и оних у Црној Гори. И кад мишљаху да је план дозрио за провађање, послаше Стевана Рајковића с бомбама на Цетиње. Уважимо ли још околност, да горњи оптуженици својим ауторитетом увлаче у завјеру с једне стране лаковерне младиће, већинот гимназисте, који су већ по бујности свог младићког темперамента, недостатку потребитог разбора и моралног отпора, а можда и по слабом домаћем васпитању, те чак вјероватно и у жељи, да стеку славу, која припада јунацима дана, склони на авантуристичка подухећа; а с друге стране злу склоне, себичне и непатриотичне елементе, морамо их сматрати не само кривцима злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а сл. а, те с обзиром на § 87., б., §§ 46. тачка 1. и 2., 47., 65. тачка 1., 2., 3. и 4., те кажњивима у смислу ал. I. § 87.; него и кривцима у смислу § 65. тачка б. К. З.

2.) Противу **Сима Шобајића**, **Љубомира Павића**, **Лазара Божовића** и **Петра Врбице** стоји:

По записничким исказима Васе Ђулафића и Стевана Рајковића не само да су присуствовали свима завјереничким конференцијама у Биограду, те како и на познатој конференцији на којој је реферисао изасланик завјереника из Црне Горе Петар Новаковић о закључцима деветорице на Романовој Ливади на Цетиње и иначе њиховим порукама завјереницима у Биограду, тако и на конференцији, на којој је закључено ко и којим правцем ће носити бомбе за Црну Гору, него су са осталим првацима у завјери давали директне велеиздајничкој акцији и мање више иницијативу за саме конференције.

Шта више Шобајић је на конференцији у хотелу „Балкан“, вјероватно у намјери да учврсти своје јединомишљенике, узвикнуо: „Мене је Књаз Никола осудио на смрт, али и ја сам Њега“, на што је додао Љуба Павић, куцнувши се по грудима: „Широке су ове груди, има гдје таче ударити“.

Даље су — по исказима горњих свједока — на конференцији у хотелу „Париз“, након реферата Новаковићева, између осталих одређени и Симо Шобајић и Љубо Павић да носе бомбе и то преко Херцеговине.

Петро Врбица је на једној конференцији, на којој се расправљало о изгледима евентуалног успјеха с бомбама, окренувши се Стевану Рајковићу рекао: „Ја сам те одавно барјактаром назвао, па ето ћеш сад у ствари бити прави барјактар“.

Из горе наведених околности, којима су само у битности репродуцирани искази свједока и истакнута тек нека маркантнија мјеста, мора се несумњиво закључити, да су се горњи оптуженици учинили кривцима у смислу ал. I. § 87., § 87. а сл. а, те кажњивима с обзиром на § 87. б., 65, тачка 1., 2., 3. и 4. по § 88. К. З.

3. Против Андрије Радовића стоји:

а) по исказу Стевана Рајковића, да му је Даковић на путу од Гржа до Цафгата, разлажући му завјеренички план и спомињући поједине личности у Црној Гори, које су ангажоване у завјери, споменуо и Андрију Радовића, додавши, да ће их дозакати у Котору и дати им пара, чим види бомбе, или како се Даковић изразио, да ће му морати на саму бомбу паре бројити.

Даље, да је Милија Павићевић у љутњи, за што Даковић и друштво му њега — Павићевића одређују да носи бомбе у Црну Гору, рекао Даковићу: „ето ти Андрија Радовић и Баја Гардашевић“. Да је Радовић Рајковића при поласку за Србију новчано помагао, у кућу примао, коју околност свједочи и Митар Вукчевић, а из које се да закључити, да је Радовић имао од раније веза са Рајковићем.

б) По исказу Васе Ђулафића, да је на познатој конференцији завјереника у хотелу „Париз“ Петар Новаковић, који је баш приспио из Црне Горе, ревершући о закључцима деветорице на Романовој Ливади, те изгледима завјере у Црној Гори, споменуо је и Андрију Радовића, као једног од оних, који су га послали у Биоград, односно који сондирају терен за преврат у Црној Гори. Још је Новаковић нагласио, да је Андрија сигурно већ и до сад тајно пошао из Црне Горе у Котор на састанак с Даковићем и другим завјереницима. Исту околност причао је Ђуро Војводићу — по Војводићевом исказу — Тодор Божовић уз пут од Биограда до Гржа, т. ј. да је Радовић већ сигурно стигао у Котор ради договора с Марком Даковићем. Не можемо пропустити а да одмах на овом мјесту констатујемо важност и тежину чињенице, да су завјереници већ у напред знали за тајни састанак Андрије Радовића са завјереницима у Котору, што несумњиво доказује већ тада дефинитивну изграђеност завјереничког плана.

в) По исказу Ђуре Војводића, да му је М. Даковић 19. окт. у хотелу „Stadt Wien“ у Котору, разлажући му завјеренички план, истакао између осталих и Андрију Радовића.

г) По исказу Радована Минића, да је по њему 11 окт. поручио М. Даковић из Котора, да рече Андрији Радовићу или Михајлу Ива-

новићу, да пошаљу кога у Котор. Минић додуше тврди, да он није поруку Даковићеву испоручио А. Радовићу, него признаје само, да је на Цетињу 12. окт. при поласку за Подгорицу причао то Ристу, Рунду; али упада у очи, да је А. Радовић 12. окт. око 11—12 сати ноћу у истину тајно пошао у Котор. Из горе наведених околности мора се несумњиво закључити, да је Андрија Радовић не само био упућен у интенције завјереника, него сав свој ауторитет и своје услуге ставио на расположење акцији у правцу намјераваног преврата, чиме се несумњиво учинио кривцем злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а. слово а, те кажњивим по § 88. с обзиром на §§ 87. б., 65. тачка 1., 2., 3., 4. и 6., 47. и 46. К. З.

4. Против Баја Гардашевића стоји:

По исказу Стевана Рајковића, да је на завјереничкој конференцији од 17. окт. 1907. г. у кући Косте Милиновића у Котору, гдје се савјетовало о извађању завјереничког плана, Даковић предложио, да дотуре бомбе Михаилу Ивановићу у Куче, Стеван Рајковић и Милија Павићевић, на што је Павићевић одговорио: ето ти Бајо и Андрија. Даље Рајковић наводи, да је гледао у те дане чешиће Гардашевића у друштву с Даковићем и другим завјереницима у Котору.

Из горњих околности морамо закључити, да је Гардашевић био упућен у намјере завјереника, чиме се учинио кривцем и кажњивим у смислу ал. I. и II. § 51. с обзиром на § 87. б. К. З.

5.) Против Милије Павићевића стоји:

По исказу Стевана Рајковића, да је присуствовао конференцијима завјереничким у Боки, а нарочито оној у кући Косте Милиновића у Котору, на којој је послати детаљног претреса завјереничког плана, М. Даковић предложио да Милија Павићевић са Стеваном Рајковићем пренесе бомбе до Обзовице и одатле их упуте Михаилу Ивановића у Куче, противу чега се Павићевић оградио ријечима: „Ето ти Баја (Гардашевића) и Андрије (Радовића).“

Даље стоји, да је тајно оставио Црну Гору у друштву са Марком Даковићем и Петром Новаковићем пошавши с њима у Боку Которску.

Из горе наведених околности несумњиво излази, да се је, с најповољнијем случају по њега учинио кривцем и кажњивим у смислу ал. I. и II. § 51. с обзиром на § 87. б. К. З.

6. Против Сава Бурашковића стоји:

По исказу Стевана Рајковића, да је присуствовао завјереничким конференцијима у Котору, а нарочито оној у кући Косте Милиновића, на којој се расправљало о намјераваном преврату и начину, како да се бомбе пренесу у поједине крајеве Црне Горе, којом се приликом он изразио: „Немојте људи на мене гледати. Ја сам болестан човјек и идем да се лијечим у Италију. Из горе наведених околности несумњиво излази, да је оптуженик не само био информираник о намјерама завјереника него и сам показивао у извјесном степену готовост за акцију у правцу завјереничких намјера, чиме се учинио кривцем и кажњивим у смислу ал. I. и II. § 51. с обзиром на § 87. б. К. З.

7. Против Николе Т. Мартиновића стоји:

По исказу Стевана Рајковића, да су бомбе које су донијели из Биограда Тодор Божовић и Ђуро Војводић до Гружа, а из Гружа у Котор Марко Даковић и Радоња Поповић биле смјештене у куферу Ника Мартиновића у хотелу Пухаловића, од кога их је кашње узео по налогу Даковићеву Стеван Рајковић. Још морамо споменути, да је баш у те дане Н. Мартиновић дошао с Цетиња у Котор.

Из горе наведених околности јасно је, да је Нико Мартиновић упућен у намјере завјереника, чиме се учинио кривцем и кажњивим у смислу ал. I. и II. § 51. с обзиром на § 87. б. К. З.

8. Против Вујадина Вујачића стоји:

а) По исказу Николе Акимовца Даковића, брата Марка Даковића и Акима Даковића, оца Маркова, да је 17. окт. 1907. г. донио им пакет с бомбама од Марка Даковића из Рисна и поруку Маркову, да упуте бомбе Блажу Ђукановићу у Никшић, што су ови и учинили. Пошто Ђукановић није хтио примити пакет, Аким Даковић га је добио натраг; он га предао Вујадину, да га поврати М. Даковићу у Рисну. Никола А. Даковић тврди, да му је кашње Вујадин у Рисну говорио, да је пакет код њега и да за њега не мисли.

в) По исказу Јована Миловића-Баила, да је Марко Даковић, кад је у Котору причао њему и осталима о завјереничком плану, споменуо и бомбе, које је по Вујачићу послао на Грахово.

Вјеродостојност горњих навода потврђује и околност, да је Вујачић пошавши из Рисна на Грахово, чим је чуо да је Рајковић с бомбама ухваћен побјегао натраг, у Рисан.

Горње околности јасно доказују, да је оптуженик, не само био посвећен у основе намјераваног преврата, него и сам учествовао у спремању терена за исти, чиме се учинио кривцем злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а. сл. а; те кажњивим у смислу § 88. с обзиром на §§ 87. б., 47., 65. тачка 2., 3., и 4. К. З.

9.) Против Милутина Миличковића стоји:

По исказу Стевана Рајковића, да је Миличковић присуствовао завјереничким конференцијима у Котору, да га је Марко Даковић, чији је био човјек повјерења, издржавао, вјероватно с намјером, да га употреби при извађању преврата.

Из горе наведеног закључујемо, да се оптуженик учинио кривцем и кажњивим у смислу ал. I. и II. § 51. с обзиром на § 87. б. К. З.

10. Против Лазара Дамјановића стоји:

Околност, да се у писму упућеном 27. маја 1907. год. од Тодора Божовића из Биограда по Влади Дамјановићу Марку Даковићу на Грахово, из којега провирују припреме за револуцију односно преврата у Црној Гори, обраћа исти између осталих и на Лазара Дамјановића т. ј. налаже Марку Даковићу, да извјести Лазара, да ће Божовић с друговима „кренути отприлике преко Дрине и продријети у „атаре“ Лазара Сочице“. Даље околност, да је, чим је чуо да је откривена завјера, односно ухваћен Стеван Рајковић с бомбама на Цетињу, побјегао из Црне Горе.

С обзиром на горе наведено оптуженик се учинио кривцем и кажњивим у смислу ал. I. и II. § 51. у вези с § 87. б. К. З.

11. Против: Јована Томашевића, Јована Кажича и Глигорја Вукчевића стоји:

а.) По исказу Стевана Рајковића, да се (т. ј. Рајковић) 20 окт. у Котору састао са Јованом Томашевићем и Јованом Кажичем; да су га питали о стварима завјере и мање више били већ добро информирани.

б.) По исказу Душана и Михаила Ђоновића, Ђорђа Контчића, Милисаве Љепаве и Мирка Беговића, знали су Кажич, Томашевић и Вукчевић за читави револуциони план онако, како га је Ивковић на Лучин-дан вече у кући Љепавиној испричао.

в.) Даље, да су Томашевић и Вукчевић под марком на писму упућеном из Ср. Карловаца Мирку Беговићу на Цетиње написали: „Мирко, пиши ми како се држи Стеван Рајковић, јели издао.“

Горе наведене околности, као и околност, да су без разлога баш пред открићем завјере, оставили цетињску гимназију и пошли у Сријемске Карловце, доказују да су били упућени у завјеру, чиме су се учинили кривцима и кажњивима у смислу ал. I. и II. § 51., с обзиром на §§ 87. б., 58., 59. тачка 1., 2., и 4. К. З.

12. Против Јова Лазаревића стоји:

а) По исказу Стевана Рајковића, да га је Јова Лазаревић при поласку за Србију 27. септ. 1907. г. пратио до Котора; да је 17. окт. 1907. г. Рајковића, кад је стигао на Цетиње послат од Марка Даковића и других завјереника из Котора, да спреми терен односно нађе згодно мјесто гдје би бомбе сакрио, упозорио да се добро чува, јер полиција прати сваки његов корак, на што се Рајковић у истину одмах сјутра дан повратио у Котор.

Том приликом је Рајковић — како каже — разговарао с Лазаревићем о изгледима завјереничких основа, у које је Лазаревић био потпуно упућен.

б) По исказима Ђорђија Контчића, Душана и Михаила Ђоновића Лазаревић је играо одлучну улогу у организовању завјереника из Ђака и радника на Цетињу, шта више новајлије су морали, прије него се приме у организацију завјереника, поћи код Лазаревића завјерити се да не ће издати тајну и од њега примити улогу.

Из горе наведеног закључујемо, да се Лазаревић учинио кривцем злочина велеиздаје у смислу ал. I. § 87., § 87. а. сл. а, те кажњивим у смислу § 88. с обзиром на §§ 87. б., 46. тачка 1. и 2., 47. и 65. тачка 1. 2. 3. и 6. К. З.

Славни Суде!

Узевши у обзир горе наведено, потписани државни тужиоци моле, да тај Суд изволи уважити оптужницом детерминисану квалификацију злочина и одмјерити казну у смислу у оптужници цитираних параграфа.

Напошљетку, да тај Суд изволи одмјерити од злочинаца накнаду за штету проузроковану горњим злочиним.

Односна акта, увјерења општинских власти о владању оптужених и бомбе као *corpora delicti* предају се томе суду на даљи поступак.

На Цетињу 6. маја 1908. год.

Државни Тужиоци:

Павле Вуисић с. р.
Јанко Дрљевић с. р.

Судска дворана, у којој се врши суђење, била је данас пуна радознала свијета. Страни новинари заузели су за њих одређено мјесто. Од страних листова заступљени су ови: Neues Wiener Tagblatt, Zeit, Nene Freie Presse, Frankfurter Zeitung, Pester Loyd, Daily Mail, Vossische Zeitung, Corriere della Sera, Stampa, Gazzeta di Venezia, Piccolo; од српских и хрватских: Београдске Новине, Вечерње Новости, Мали Журнал, Народни Лист, Браник, Naše Jedinство, Dubrovnik, Slavenska Misao, Crvena Hrvatska, Obzor, Уједињено Српство (из Чикага); од чешких Narodni Listy, од бугарских Вечерња Пошта. Осим ових листова заступљено је и Српско Новинарско Удружење из Биограда преко нарочитог изасланика.

По прочитању оптужбе, оптужени су повраћени у затвор, а задржан је Стеван Рајковић, типограф, коме је првоте дата ријеч ради одбране, о чему ћемо у наредном броју извјестити наше читаоце.